

УДК 351.863:37

Гальцова О.Л.

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економічної теорії,
національної та міжнародної економіки
Класичного приватного університету

СТВОРЕННЯ УМОВ І РОЗВИТКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЯК ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена актуальному питанню економічної безпеки щодо формування інтелектуального потенціалу та його розвитку. Сформульовано цілі стратегії економічної безпеки на основі використання інтелектуального потенціалу України. Визначено заходи реалізації стратегії та напрями вдосконалення.

Ключові слова: економічна безпека, інтелектуальний потенціал, інноваційний розвиток, національна безпека.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена актуальному вопросу экономической безопасности касательно формирования интеллектуального потенциала и его развития. Сформулированы цели стратегии экономической безопасности на основе использования интеллектуального потенциала Украины. Определены меры реализации стратегии и направления совершенствования.

Ключевые слова: экономическая безопасность, интеллектуальный потенциал, инновационное развитие, национальная безопасность.

ANNOTATION

The article is devoted to the topical issue of economic security in the private formation of intellectual potential, and its development. The goals of the economic security strategy are formulated on the basis of using the intellectual potential of Ukraine. Measures for the implementation of the strategy and directions for improvement have been determined.

Key words: economic security, intellectual potential, innovative development, national security.

Постановка проблеми. Сучасна українська економіка шукає виходи з фінансових, політичних, соціальних, ресурсних, військових та моральних криз суспільства, тому надзвичайно важливим є усвідомлення значення інтелектуального потенціалу суспільства. Задля зміцнення та стабілізації власної економіки надзвичайно важливим є усвідомлення інтелектуального потенціалу суспільства. Інтелектуальний потенціал є найбільш ліквідним активом національної економіки, спроможним гарантувати безпеку, життєдіяльність суспільства та економічне зростання. Інтенсивність використання інструментарію механізму зміцнення економічної безпеки значною мірою залежить від загальних умов та середовища, що сформувалися в державі, тобто від ступеня розвитку економічної системи, інституціонального середовища, рівня інноваційності підприємницького сектору, соціально-політичного клімату тощо. Адже від того, наскільки правильно вибрано інструментарій для зміцнення економічної безпеки в конкретних умовах, залежить ефективність функціонування системи економічної безпеки загалом. Отже, в період загострення внутрішніх та зовнішніх протиріч неабиякої актуальності набуває питання створення системи економічної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питанням теоретичного обґрунтування економічної природи людської праці та інтелекту, теоретико-методологічним засадам розвитку інтелектуального потенціалу як головної продуктивної сили суспільства присвятили свої праці безліч науковців, наприклад Л. Антошкіна, В. Базилевич, Г. Бекер, В. Вернадський, Т. Бауліна, В. Геєць, М. Згуровський, С. Копитко, М. Кондратьєв, М. Крупка, І. Мойсеєнко, С. Подолинський, Б. Пшик, М. Туган-Барановський, Й. Шумпетер, Ю. Яковець.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є доведення провідної ролі інтелектуального потенціалу в системі економічної безпеки держави, визначення стратегічних пріоритетів розвитку та ефективних способів посилення впливу інтелектуального потенціалу на зміцнення економічної безпеки держави.

Виклад основного матеріалу дослідження.

В наукових дослідженнях вітчизняних учених використовується визначення інтелектуального потенціалу як сукупності інтелектуальних здібностей населення, матеріально-технічних, фінансових, інформаційних, організаційно-економічних ресурсів та комплексу чинників, які дають змогу вирішити в теперішній час і в майбутньому проблеми інноваційного розвитку країни [1; 2]. З огляду на процеси формування та розвитку інтелектуально-орієнтованої економіки у складі інтелектуального потенціалу відбуваються істотні зміни, що зумовлено більш глибоким пізнанням законів розвитку природи та суспільства, зростанням рівня складності техніки та технологічних процесів, збільшенням обсягу розумової праці та вимог до кваліфікації працюючих. Через це ускладняється професійно-кваліфікаційна структура населення, яка бере участь у формуванні інтелектуального потенціалу. Нині його визначають не тільки спеціалісти із середньою та вищою освітою, але й інші громадяни, праці яких притаманні творчий характер, ґрунтовні та вичерпні знання та належний рівень освіченості. Інтелектуальний потенціал України за професійним складом населення поділяється на такі види: виробничий (інженерно-технічні працівники, спеціалісти народного господарства), гуманітарний (працівники вищої та середньої кваліфікації загальноосвітніх шкіл, закладів культури, мистецтва, охорони здоров'я,

фізкультури та спорту), науковий (науковці, висококваліфіковані кадри вищої школи), адміністративний (працівники апарату управління, юридичних служб, банківсько-фінансової системи тощо), військовий (інтелігенція силових структур) [3].

Сучасна постіндустріальна економіка базується на виробництві та використанні наукових знань, результатом чого є отримання сучасної техніки, технології, нових методів, що гарантують прибуток. Тим часом доводиться констатувати, що в Україні досі практично не створено сприятливих умов для розвитку інтелектуального потенціалу, формування попиту на інновації, дифузії інновацій. Комплекс політико-правових, фінансових, організаційних, технологічних та інших перешкод досі фактично блокує масову реалізацію інновацій в Україні, що негативно позначається на її економічній безпеці. Економічна модель, яка склалася в Україні, буквально «вимиває» фінансові ресурси з інноваційного обігу. З огляду на зазначені перешкоди існує потреба послідовного застосування розгалуженого інструментарію засобів економічного регулювання, глибокого професійного аналізу умов розвитку інтелектуального потенціалу та рішучих активних дій щодо його реалізації. Перш за все потрібна максимальна мобілізація підприємницького ресурсу національної економіки, який має стати головним рушієм інноваційних процесів в Україні. Вкрай важливими завданнями держави є створення для цього належних умов та інфраструктури, заохочення суб'єктів господарювання рухатися інноваційним шляхом розвитку [5] для економічного зростання за умови тенденції до зменшення кількості наукових кадрів у країні. Якщо інтелектуальні ресурси загалом активно використовуються у процесах економічного розвитку, інтелектуальний потенціал трансформується в інтелектуальний капітал. Однак в Україні існує найбільша різниця між економічним потенціалом та його реальним функціонуванням. Це означає, що наявні ресурси країни, зокрема інтелектуальні, ефективно не використовуються, а економіка розвивається нижче своїх можливостей. Тому основними компонентами забезпечення економічної безпеки в Україні на базі інтелектуального потенціалу є НТП, система освіти, модернізація української економіки, інноваційні витрати і витрати на фундаментальні дослідження.

Аналіз причин, які гальмують розвиток інтелектуального потенціалу в Україні, показав, що основними з них є недосконалість чинного законодавства щодо захисту інтелектуальної власності; відсутність відпрацьованості механізмів державного стимулювання інноваційної діяльності з урахуванням різних етапів створення та реалізації інноваційних продуктів та послуг; низький рівень інфраструктурного забезпечення у функціонуванні інноваційних ринків; дефіцит державних ресурсів, потрібних

для забезпечення високих темпів розвитку інноваційної діяльності; пасивність приватних інвесторів стосовно фінансування вітчизняних інноваційних структур; високий ризик вкладення капіталів у розвиток вітчизняної інноваційної діяльності; конкурентна боротьба різних держав за створення та реалізацію інноваційних продуктів та послуг. Усе це зумовлює низьку ефективність використання інтелектуального потенціалу [4].

Основні напрями розвитку інтелектуального потенціалу та посилення його ролі у зміцненні економічної безпеки передбачають підвищення статусу інтелектуальної діяльності через прийняття спеціальних програм, підвищення рівня оплати праці у сфері освіти й науки (не нижче за середній у промисловості), збільшення обсягів державного фінансування цих сфер; розширення мережі інноваційної інфраструктури; розвиток інформаційно-інноваційного середовища; застосування системи економічних стимулів для інноваційної активності підприємств.

Нині назріла потреба формування та реалізації довгострокової стратегії розвитку інтелектуального потенціалу в Україні, яка спрямована на створення сприятливих умов для розвитку інтелектуального потенціалу нації як основи формування конкурентоздатної інноваційної економіки задля забезпечення зростаючих інтелектуальних потреб особистості та українського суспільства, адекватного реагування на системні виклики процесів глобалізації та європейської інтеграції України. Саме такі документи повинні розроблятися відповідно до стандартів ЄС і стати ефективним засобом управління інтелектуальним потенціалом не лише на загальнодержавному, але й на регіональному рівнях.

При цьому базовими цілями такої стратегії слід визначити утвердження зрілої національної самосвідомості як основи інтелектуального розвитку; формування нових засад конкурентоздатності економіки на основі вибору моделі інноваційного розвитку в Україні, яка базується на знаннях; приведення національних наукової та освітньої систем у відповідність до європейських стандартів і входження до єдиного науково-дослідницького простору Європи; створення національного науково-освітнього простору як підґрунтя для формування засад інформаційного суспільства в Україні; формування законодавчих та інституційних засад функціонування ринку інтелектуальних послуг і захисту інтелектуальної власності в Україні.

Основними критеріями реалізації такої стратегії в контексті забезпечення економічної безпеки слід вважати зростання частки ВВП, розподіленої на вищу освіту, науку та наукоємні галузі економіки; підвищення темпів зростання сектору інтелектуальних послуг в економіці; зростання обсягів фінансування науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, кількості наукових працівників та кількості організа-

цій, які займаються науковими дослідженнями та розробками; зростання обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт та їх частки у ВВП; зростання середнього рівня освіченості економічно активного населення України, а також частки працівників з вищою освітою та мобільності працівників інтелектуальної праці; зростання якості освіти, формування ринку освітніх послуг та підвищення кваліфікації; забезпечення темпів зростання середніх доходів працівників інтелектуальної діяльності [5].

Сьогодні потрібно вести роботу щодо створення подібної стратегії та її практичної реалізації. Тому варто цьому питанню приділити особливу увагу з боку відповідних органів влади, визначити терміни створення такого документа, щоб він став стратегічною основою розвитку інтелектуального потенціалу України. Причому основна увага має зосереджуватись на створенні умов підвищення рівня економічної безпеки держави на базі інтелектуального потенціалу, включаючи використання всіх можливих механізмів прямого і непрямого впливу державного регулювання з урахуванням реальних ресурсів для їх реалізації.

Необхідність інтеграції України в європейське та світове конкурентне середовище зумовлює потребу формування інноваційної моделі розвитку, в якій роль головного джерела економічного зростання відіграють результати інтелектуальної діяльності та їхнє практичне застосування. Саме таким загальнозначим шляхом не лише у високо розвинутих країнах, але й у країнах, які переживають трансформаційний період, є розбудова економіки, що базується на знаннях.

Інтелектуальний потенціал України повинен не тільки спрямовуватися на розв'язання проблем розбудови держави, розвитку економіки та підвищення рівня життя населення, але й стати базовим підґрунтям для забезпечення економічної безпеки шляхом інтелектуалізації суспільних процесів, здійснення інноваційної політики держави, використання освітнього, наукового та культурного потенціалу, зростання ролі науки та освіти в сучасному розвитку держави.

Формування та реалізація довгострокової стратегії розвитку інтелектуального потенціалу в Україні дасть змогу налагодити тісний зв'язок держави та суспільства у сфері управління інтелектуальним потенціалом, що суттєво посилить економічну та політичну безпеку України. Такий підхід повинен передбачати концентрацію ресурсів на пріоритетних напрямках створення умов для забезпечення зростання інтелектуального потенціалу та посилення його ролі в забезпеченні економічної безпеки; єдність навчального та наукового процесів, їх спрямованість на економічний, соціальний, інтелектуальний і духовний розвиток суспільства; оптимальне поєднання державного регулювання та управління інтелектуальною діяльністю у вищих

навчальних закладах, наукових установах, підприємствах та організаціях [5].

Висновки. Головним чинником та пріоритетом розвитку національної економіки є інтелектуальний потенціал як сукупність знань, інтелектуальних навиків та здібностей населення держави, що ґрунтується на висококультурному та духовному рівнях самосвідомості. Інтелектуальний потенціал досліджено з позицій ресурсного, цільового, інноваційного, інформаційного, функціонального, системного, трансформаційного, багаторівневого, структурного підходів. Обґрунтовано, що економічна природа цього поняття найповніше розкривається як інтегрована динамічна сукупність взаємопов'язаних та взаємодоповнюючих складових, а саме освіти, науки, культури та духовності, взаємодія між якими зумовлює синергетичний ефект, дія якого за умови розвиненої інституціональної інфраструктури спрямована на зміцнення економічної безпеки держави та як джерело нових знань, ідей та інформації; сукупність інтелектуальних здібностей усіх членів суспільства; чинник інноваційності національної економіки; запас економічної міцності держави; гарант економічної безпеки та стратегічний ресурс у глобалізаційному вимірі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бауліна Т. Інноваційні підходи до розвитку інтелектуального потенціалу України. Проблеми науки. 2010. № 2. С. 2–7.
2. Мойсєнко І. Інтелектуальна складова економічної безпеки України. Регіональна економіка. 2011. № 4. С. 169–176.
3. Пшик Б. Роль університетської науки у формуванні інноваційної моделі розвитку в Україні. Вісник Університету банківської справи НБУ. 2010. № 1. С. 108–112.
4. Кадомцева В. Интеллектуальный потенциал и инновационная политика в ЕС. Вестник Московского университета. 2007. № 2. С. 95–113. (Серия «Экономика»).
5. Пшик Б., Копитко С. Роль інтелектуального потенціалу у зміцненні економічної безпеки держави. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2016. Вип. 2(118). URL: [http://ird.gov.ua/sep/sep00/sep20162\(118\).php](http://ird.gov.ua/sep/sep00/sep20162(118).php).

REFERENCES:

1. Baulin T. Innovative Approaches to the Development of Intellectual Potential of Ukraine / T. Baulin // Problems of Science. 2010. No. 2. P. 2–7.
2. Moiseenko I. Intellectual component of economic security of Ukraine / I. Moiseenko // Regional economy. 2011. No. 4. P. 169–176.
3. Pshyk B. The role of university science in the formation of an innovative model of development in Ukraine / B. Pshyk // Bulletin of the University of Banking of the NBU. 2010. No. 1. P. 108–112.
4. Kadomtseva V. Intellectual potential and innovation policy in the EU / V. Kadomtsev // Bulletin of Moscow University. 2007. No. 2. С. 95–113. (Series "Economy").
5. Pshyk B., Caputko S. The role of intellectual potential in strengthening the economic security of the state. Socio-economic problems of the modern period of Ukraine. 2016. Issue 2(118). URL: [http://ird.gov.ua/sep/sep00/sep20162\(118\).php](http://ird.gov.ua/sep/sep00/sep20162(118).php).

Haltsova O.L.
*Doctor of Economic Sciences, Professor,
Head of National and International Economics Department,
Classic Private University, Zaporizhzhia, Ukraine*

CREATION AND IMPROVEMENT OF INTELLECTUAL POTENTIAL AS A BASIS FOR ECONOMIC SECURITY OF THE COUNTRY

The article is devoted to the topical issue of economic security in the private formation of intellectual potential, and its development. Goals of the economic security strategy are formulated on the basis of using the intellectual potential of Ukraine. Measures for the implementation of the strategy and directions for improvement are determined.

The modern Ukrainian economy is looking for exits from the financial, political, social, resource, military, and moral crises of society, therefore, the awareness of the importance of the intellectual potential of society is extremely important. In the interests of strengthening and stabilizing its own economy, awareness of the intellectual potential of society is extremely important. The intellectual potential is the most disposable asset of the national economy, capable of guaranteeing the security, vital activity of society and economic growth. The intensity of using the tools of the mechanism for strengthening economic security largely depends on the general conditions and environment that have developed in the state, that is, on the degree of development of the economic system, the institutional environment, the level of innovation of the entrepreneurial sector, the socio-political climate, etc. Indeed, the effectiveness of the functioning of the system of economic security in general will depend on the correct and correct choice of tools for strengthening economic security in specific conditions. Consequently, in the period of exacerbation of internal and external contradictions, the issue of establishing an economic security system becomes of paramount importance.

The scientific researches of domestic scientists use the definition of intellectual potential as a set of intellectual abilities of the population, material, technical, financial, information, organizational and economic resources and a set of factors that allow solving problems of the country's innovative development in the present and future years.

The main factor and priority of the development of the national economy is the intellectual potential as a set of knowledge, intellectual skills, and abilities of the population of the state, based on the high cultural and spiritual levels of self-awareness. Intellectual potential has been investigated from the point of view of resource, target, innovation, information, functional, system, transformation, multilevel, structural approaches. It is substantiated that the economic nature of this concept is most fully disclosed as an integrated dynamic set of interconnected and complementary components – education, science, culture, and spirituality, the interaction of which causes a synergistic effect whose action, provided that the developed institutional infrastructure is aimed at strengthening the economic security of the state and as a source of new knowledge, ideas, and information; the set of intellectual abilities of all members of society; factor of innovation of the national economy; stock of economic strength of the state; a guarantor of economic security and a strategic resource in the globalization dimension.